

Van de regen in de drup

Groenhuijsen, Marc

Published in:
Delikt en Delinkwent

Document version:
Other version

Publication date:
2018

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. (2018). Van de regen in de drup: Van een kennisgestuurde slachtofferemancipatie in het strafrecht naar een 'goede bedoelingen slachtofferpolitiek' anno 2018. *Delikt en Delinkwent*, 2018(2), 169-180. [2018/14].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Van de regen in de drup

Van een kennisgestuurde slachtofferemancipatie in het strafrecht naar een ‘goede bedoelingen slachtofferpolitiek’ anno 2018²

DD 2018/14

1. Achteraf beschouwd is het relatief snel gegaan. De maatschappij ontwikkelt zich in hoog tempo, en het is op zichzelf niet verwonderlijk dat onze juridische professie daar niet doof en blind voor kan zijn. De ivoren toren van de wetenschap is al lang geleden ingeruild voor een sleutelwoord als responsiviteit. Nieuwe uitdagingen vragen om moderne benaderingen en nieuwe oplossingen. Dat geldt voor de wetenschap in het algemeen, en dus ook voor de rechtswetenschap in het bijzonder.

De rechtswetenschap is traditioneel vrij sterk georiënteerd op conceptuele indelingen die een belangrijk deel van de dogmatiek vormen. Eén daarvan betreft het verschil tussen publiekrecht en privaatrecht. Het is algemeen bekend dat dit verschil, waarvan de essentie hier niet eens hoeft te worden samengevat, zowel inhoudelijk, organisatorisch, institutioneel als systematisch dragende pijlers oplevert voor de inrichting van onze rechtsorde. Die pijlers hebben diepe historische wortels en zijn mede daarom zelfs in sterk veranderende omstandigheden nog steeds in veel opzichten vruchtbaar. Dat is het geval omdat ze soms argumenten opleveren voor hervormingen van de rechtsstaat, terwijl ze op andere momenten kunnen of moeten worden ingeroepen om grenzen te stellen aan voorgenomen aanpassingen binnen het rechtsbedrijf. Ter voorkoming van misverstand: dit is niet een milde aansporing om ‘out of the box denken’ af te raden; het is eerder een vrij evidente verwijzing naar een algemeen geaccepteerde bron waaraan valide argumenten binnen het rechtswetenschappelijk debat kunnen worden ontleend.

Binnen dit kader is de positie van slachtoffers van misdrijven in het juridisch systeem steeds dualistisch – en daarmee ook precair – geweest. Ze zijn altijd een beetje tussen de wal van het civiele recht en het schip van het strafrecht gevallen. Jawel, er was een klein brugplankje, maar dat was glad en onberekenbaar. En voor de langere termijn ondeugdelijk in het licht van nieuwe maatschappelijke inzichten. Ik zal deze kwesties in de navolgende aantekeningen opnieuw aan de orde stellen, ditmaal tegen de achtergrond van de documenten die recent zijn verschenen in het verband van de modernisering van het Wetboek van Strafvordering. Daarbij wordt eerst kort aandacht besteed aan de meest saillante ‘mijlpalen’ die op dit terrein zichtbaar zijn geworden sinds de invoering van het huidige wetboek in 1926 (aant. 2). Daarna gaat het om de duiding van de plaats die het slachtoffer voorshands binnen de moderniseringsoperatie heeft gekregen. Blijft hij een ‘deelnemer aan’ of ‘participant in’ het strafgeding in de opeenvolgende fasen daarvan, of krijgt hij materieel gezien in wetboek of voorspelbare rechtspraktijk veeleer de rol van ‘echte procespartij’? Aan de hand van welk criterium valt eigenlijk uit te maken of van het één of het ander sprake is (aant. 3)? Wat betreft de zojuist bedoelde voorspelbare rechtspraktijk sta ik stil bij de wijze waarop de nieuwe beroepsgroep van zogenoemde ‘slachtofferadvocaten’ zich thans in diverse za-

1 M.S. Groenhuijsen is hoogleraar straf(proces)recht en victimologie aan Tilburg University.

2 Citeerwijze: M.S. Groenhuijsen, ‘Van de regen in de drup. Van een kennisgestuurde slachtofferemancipatie in het strafrecht naar een “goede bedoelingen slachtofferpolitiek” anno 2018’, DD 2018/14.

ken pleegt te manifesteren en bij de consequenties die blijken te zijn verbonden aan de recente uitbreiding van het spreekrecht voor slachtoffers ter terechtzitting (aant. 4). Vervolgens komt nog apart aan de orde de bijzondere situatie die ontstaat wanneer er sprake is van een heel groot aantal slachtoffers (massa-victimisatie) (aant. 5). Ten slotte ga ik in op twee kwesties die al lang opgelost leken te zijn, maar die door onlangs voorgestelde of geïntroduceerde nieuwe bepalingen een nieuwe actualiteit hebben gekregen. Daarbij moet worden gedacht aan de vraag of de status van een 'recht' afhankelijk is van de afdwingbaarheid daarvan; en aan de vraag of de *presumptio innocentiae* die de verdachte toekomt in feite niet zou moeten meebrengen dat je pas van een 'slachtoffer' in strafvorderlijke zin kunt spreken vanaf het moment dat de schuld van de dader wettig en overtuigend is vastgesteld (aant. 6).

2. Van de regen in de drup. Dan moet je beginnen met de regen. Heel kort: het is fair om te zeggen dat het slachtoffer in het Wetboek van Strafvordering van 1926 zo ongeveer mag worden aangemerkt als 'de vergeten persoon'. In de hoedanigheid van slachtoffer speelde hij geen enkele rol. Hij werd instrumenteel gebruikt om het algemeen belang te dienen in de hoedanigheid van aangever en getuige. Zijn eigen rechten konden alleen aan bod komen in de vorm van een vordering tot schadevergoeding. Die kon hij indienen als 'beledigde partij', hetgeen leidde tot een civielrechtelijk incident in het strafgeding (het brugplankje tussen publiek- en privaatrecht). De vordering mocht bovendien slechts een klein bedrag betreffen. Tekenend voor de situatie onder dit regiem was dat het zomaar kon gebeuren dat het slachtoffer de uitkomst van de door hem aangebrachte zaak in de krant moest vernemen nadat het vonnis was gewezen. In de navolgende decennia veranderde de strafvordering regelmatig – en wel in een soort van golfbewegingen – maar die aanpassingen brachten vooral veranderingen met zich mee in de verhouding tussen de overheid enerzijds en de verdachte burger anderzijds.³ Zelfstandige aandacht voor de positie van slachtoffers kwam vanaf de jaren '80 van de vorige eeuw van de grond. En sedertdien is het relatief snel gegaan, een bijna rechte lijn, en wel crescendo. Als mijlpalen kunnen al direct worden gemarkeerd de Richtlijnen De Beaufort (1986)⁴ en Vaillant (1987)⁵ en de wet-Terwee (1992/1995).⁶ Daarna ging de Europese Unie zich met de kwestie bemoeien. In 2001 werd een Kaderbesluit over de materie aangenomen.⁷ Vier jaar later werd in ons land het spreekrecht ter terechtzitting ingevoerd. Dat recht was in zoverre beperkt dat het slachtoffer zich

3 Zie J.B.H.M. Simmelink, *De rechtsstaatgedachte achter art. 1 Sv*, Arnhem: Gouda Quint 1987.

4 Met een gedragscode voor politie en justitie omtrent een respectvolle bejegening van slachtoffers van zeden-delicten.

5 Soortgelijke gedragsregels, maar dan over de volle breedte van de criminaliteit.

6 De wet-Terwee is van groot belang geweest voor de emancipatie van slachtoffers binnen het strafrecht, al was het alleen maar omdat in deze wet voor het eerst een aparte afdeling in het Wetboek van Strafvordering werd gewijd aan de rechten van de persoon die door het delict is benadeeld. Deze historische dimensie wordt totaal over het hoofd gezien door R. Korver in een interview in *Opportuun* 2017, nr. 3, p. 9-10, waar over deze wet wordt opgemerkt: 'Deze verruimde de mogelijkheden om schadevergoeding te eisen. Een stap in de goede richting, aldus Korver, maar niet een om diep van onder de indruk te raken. "Je kon als slachtoffer maximaal duizend gulden vorderen. Als je dat deed, moest je gelijk al je rechten prijsgeven." De positie van het slachtoffer in het strafproces was misschien licht verbeterd, maar bleef marginaal.' Voor de goede orde: al vóór de wet-Terwee was het maximum van de vordering van de benadeelde partij 1500 gulden (dus geen duizend); en juist deze wet heeft dat maximum afgeschaft en ingeruild voor een inhoudelijk criterium, namelijk dat in alle *clear cases* een onbegrensd bedrag kon worden gevorderd.

7 De Nederlandse regering dacht op dat moment dat wij reeds aan alle daarin opgenomen vereisten zouden voldoen. Dat viel nogal tegen. Evaluaties door de Europese Commissie in 2004 en 2009 wezen uit dat geen enkele lidstaat het Kaderbesluit volledig had geïmplementeerd. Zie over de situatie in 2001 mijn bijdrage 'Hervorming van het strafprocesrecht met het oog op de belangen van het slachtoffer: 'we ain't seen nothing yet'', *DD* 2001 (p. 645-653).

uitsluitend mocht uitlaten over de gevolgen die het delict op zijn leven heeft gehad.⁸ In 2011 werd de Wet versterking rechtspositie slachtoffers van misdrijven van kracht. Opnieuw van principiële betekenis, omdat er voor het eerst een afzonderlijke titel in het wetboek werd gewijd aan het slachtoffer als deelnemer aan het geding.⁹ Een jaar later was het weer raak. De Europese Unie nam een Richtlijn aan met nieuwe en vergaande minimumeisen omtrent de onderhavige materie. Nederland, zoals altijd het beste jongetje van de klas, paste direct de wet aan om ook aan deze normen te voldoen.¹⁰ Alsof dit nog niet voldoende was, werd bovendien het spreekrecht voor slachtoffers opnieuw uitgebreid.¹¹ Nu niet, zoals in 2011, wat betreft het aantal spreekgerechtigden, maar omtrent de inhoud van de verklaringen. Die zouden niet langer beperkt zijn tot de gevolgen van het delict voor het slachtoffer, maar mogen nu betrekking hebben op de inhoud van alle vragen die aan de rechter in het geding worden voorgelegd.¹²

3. Intussen is, zoals we allemaal weten, het project Modernisering Wetboek van Strafvordering behoorlijk op stoom geraakt. In het voorgestelde nieuwe boek 1 wordt een apart hoofdstuk (nr. 5) gewijd aan de rechten en plichten van het slachtoffer, maar die bevatten geen uitbreiding ten opzichte van de huidige regeling. Er komt een centraal artikel, artikel 1.1.1.4. Sv, waarin wordt bepaald dat strafvordering geschiedt op een wijze die recht doet aan de belangen van het slachtoffer. Deze bepaling vervangt in overkoepelende zin de bestaande regeling in artikel 51aa Sv en artikel 288a Sv waarin is voorgeschreven dat de officier van justitie respectievelijk de voorzitter ter terechtzitting zorg draagt voor een correcte bejegening van het slachtoffer. Natuurlijk valt hier veel over te zeggen. Enerzijds is het eigenlijk een schande dat de autoriteiten die verantwoordelijk zijn voor de strafvordering langs deze weg moet worden ingescherpt dat ze zich fatsoenlijk moeten gedragen jegens het slachtoffer. Maar je kunt het ook van een andere kant bezien. Ik blijf het beschouwen als een teken van beschaving dat deze algemene bepaling inmiddels wordt gezien als het resultaat van een ontwikkeling van de positie van het slachtoffer in het strafproces van de relatief beperkte rol als benadeelde partij tot de bredere hoedanigheid als procesdeelnemer met wiens belangen in elke fase van het geding rekening moet worden gehouden. Zoals de Memorie van Toelichting helder vermeldt houdt dit in dat het slachtoffer zijn rechten moet kunnen uitoefenen en dat het strafproces er op moet zijn ingericht

8 Dat wordt aangeduid als *impact*, zoals de Angelsaksische landen waar dit al langer bestond spraken over een *victim impact statement*, ter onderscheiding van de *victim statement of opinion* waarbij de betrokkene zich ook mag uitlaten over de straf die hij aan de dader opgelegd wil zien.

9 Zie S. van der Aa & M.S. Groenhuijsen, 'Slachtofferrechten in het strafproces: drie stapjes naar voren en een stapje terug?', *Ars Aequi* 2012, p. 603-612, met nadere bronvermeldingen. Dit is overigens een van de eerste publicaties waarin met nadruk werd gesteld dat we moeten oppassen niet te ver door te schieten met het aanvaarden van nieuwe slachtofferrechten. De auteurs waarschuwen met nadruk tegen 'hersensloot slachtofferactivisme'.

10 Wet inzake implementatie van Richtlijn 2012/29/EU van het Europese Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten (*Kamerstukken II* 2014/15, 34236; Wet van 8 maart 2017, *Stb.* 2017, 90). Zie ook het Besluit van 24 augustus 2016, houdende regels voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, *Stb.* 2016, 310. Zowel de implementatiewet als het Besluit zijn in werking getreden per 1 april 2017.

11 Wet van 14 april 2016, *Stb.* 2016, 160.

12 Zie mijn commentaar in 'Aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces: naar een adviesrecht omtrent 'de vragen van artikel 350?', *DD* 2014/15 (p. 171-179).

om secundaire victimisatie te voorkomen.¹³ Dit wordt zelfs – terecht¹⁴ – als een ‘beginsel’ aangemerkt.¹⁵

Zo komen we in de buurt van de werkelijk interessante vragen.¹⁶ In de Memorie van Toelichting is een aparte paragraaf gewijd aan het slachtoffer als procesdeelnemer.¹⁷ Hij is niet langer alleen een instrument van waarheidsvinding, maar een persoon met eigen opvattingen over de bewijsbaarheid van het feit, de schade die hij hierdoor heeft geleden en de passende straffen en maatregelen die aan de dader moeten worden opgelegd. Het slachtoffer is nadrukkelijk een *procesdeelnemer*, maar geen *procespartij* met een eigen vervolgingsrecht. Persoonlijk deel ik de opvatting dat het slachtoffer een deelnemer en betrokkene is, maar geen procespartij. Toch leidt de Memorie van Toelichting tot de vraag wat nu eigenlijk het verschil is tussen een ‘deelnemer’ en een ‘partij’. Wel beschouwd is dit een vraag die in al die jaren van slachtofferemancipatie nooit goed is gethematiseerd.

Ik doe een poging om tot een begin van een antwoord te komen. Een partij is in mijn opvatting iemand (dat kan een autoriteit zijn, zoals het OM) die zich tegen een ander keert. Dat heeft juridisch gezien grote gevolgen. Om te beginnen betekent dit dat de ander – tegen wie de partij zich keert – dan het recht moet hebben om zich adequaat te verweren. De notie van ‘equality of arms’ is dan evenzeer van belang als het beginsel van een ‘fair trial’. Wanneer krijgt de bemoeienis van een ‘deelnemer’ nu dermate grote proporties dat hij de status van ‘partij’ krijgt? Ik zou zeggen: dat is het geval indien de betrokkene unilaterale zeggenschap verkrijgt over het verloop van het proces. Het recht op private strafvervolgning is wellicht het duidelijkste voorbeeld hiervan.¹⁸ Maar dichterbij huis ligt het al een stuk moeilijker. In boek 5 van het in de moderniseringsoperatie geredigeerde wetboek is bijvoorbeeld een nieuwe, aparte beroepsmogelijkheid voorgesteld. Als de benadeelde partij niet-ontvankelijk wordt verklaard of zijn vordering wordt afgewezen *of de beslissing over de schadevergoedingsmaatregel* bevalt hem niet, dan zou hij voortaan langs *strafrechtelijke weg* appel kunnen instellen. Hallo! Dit is de eerste keer dat een slachtoffer een eenzijdig recht zou krijgen om de (niet) oplegging van een publiekrechtelijke sanctie bij een hogere strafrechtelijke instantie aan te vechten. Naar mijn bescheiden inzicht maak je daarmee het slachtoffer wel degelijk ‘partij’ in het geding terwijl de bedoeling was om hem als deelnemer te handhaven.

Het wordt nog iets moeilijker. Ik probeer de dynamiek bloot te leggen die onvermijdelijk schuil gaat achter de beslissingen die in de afgelopen jaren zijn genomen met een beroep op de belangen van slachtoffers. Hierboven is reeds vermeld dat het spreekrecht van slachtoffers recent inhoudelijk is uitgebreid tot alle vragen van artikel 350 Sv.¹⁹ Volledigheidshalve meld ik dat dit is geschied met ondersteuning van Slachtofferhulp Nederland en van emi-

13 Nog even voor de duidelijkheid: hier zegt de wetgever dus dat artikel 1.1.1.4. Sv moet voorkomen dat het slachtoffer binnen en dóór de procedure ten tweede male groot nadeel wordt toegebracht.

14 Anders: J. Nan, ‘Kroniek van het straf(proces)recht’, *NJB* 2017/835 (p. 1013 en vooral p. 1018), waar hij – kennelijk vanuit het stentijdperk – opmerkt: ‘De verdachte is en blijft de centrale figuur in het strafproces. Pas op grote afstand komen de opsporingsambtenaren, het slachtoffer, de benadeelde partij, de getuige, de diverse strafrechters en andere belanghebbenden.’

15 MvT, p. 67-68.

16 M.J. Borgers, ‘Het gemoderniseerde Wetboek van Strafvordering: beginselen en uitgangspunten’, *Rechtsgeleerd Magazijn THEMIS* 2017-6, p. 285 stelt bijvoorbeeld begrijpelijkerwijs aan de orde waarom alleen de verdachte en het slachtoffer aan de orde komen in het ‘openingsstatement’ van het nieuwe wetboek. Getuigen, deskundigen en het OM zouden evenzeer aandacht hebben verdiend.

17 MvT, p. 62-63.

18 Zie de positie van de *partie civile* in Frankrijk en België en de *Privatklage* in Duitsland.

19 Uiteraard is het niet zo dat nu ineens het accent in iedere slachtofferverklaring is verschoven. Duidelijk moet wel zijn dat de bevoegdheid om ook over andere – publiekrechtelijke – kwesties dan de ‘impact’ te spreken van principiële betekenis is.

nente victimologen als mijn collega Van Dijk.²⁰ Als strafrechtjurist kijk ik hier toch echt anders tegenaan. De verruiming van het spreekrecht voltrekt zich in een strafrechtelijk systeem.²¹ Dat systeem bevat nauwgezette *checks and balances*. Geef slachtoffers aanmerkelijk meer rechten, dan moet daar iets tegenover staan. Zoals ik al vaak heb geschreven: dit is niet een *zero sum game*. Als slachtoffers zich nu in het spreekrecht ook mogen uitlaten over het bewijs en over de door hen gewenste strafmaat, dan moet daar iets tegenover staan. Dan moet de verdediging het recht hebben om zich te keren tegen alle beweringen die door de slachtoffers in dat verband worden gedaan. En daarbij gelden nauwelijks beperkingen. Aanval lokt verdediging uit. Die verdediging kan voor het slachtoffer bepaald onaangenaam zijn. Waar het mij heel kort gezegd om gaat is dat de uitbreiding van het bereik van het spreekrecht een ontwikkeling in gang heeft gezet die nauwelijks te keren is. Intrinsieke dynamiek. Het eerste gevolg is dat de verdediging krachtadig afstand zal nemen van de beweringen van het slachtoffer.²² De volgende stap is dat er een pleidooi komt om een responsieplicht van de rechter in te voeren omtrent datgene wat gedurende het spreekrecht naar voren is gebracht.²³ Geen vreemde aanbeveling, maar naar mijn oordeel wel hoogst onwenselijk. De waarde van het spreekrecht was in essentie gelegen in de wens van het slachtoffer om een stem te hebben.²⁴ Serieus genomen te worden. Respect.²⁵ Dat noemen we procedurele rechtvaardigheid. Met een expressieve functie. De uitbreiding van het spreekrecht naar bewijsrechtelijke kwesties en straftoemeting leidt onvermijdelijk tot de vraag in hoeverre de rechter tegemoetkomt aan het standpunt van het slachtoffer. Dan is het niet langer procedurele rechtvaardigheid, maar gaat het in de richting van uitkomstrechtvaardigheid. Wat is dan de volgende voorspelbare stap? Jawel, een zelfstandig recht op hoger beroep van het slachtoffer tegen de beslissing van de rechter. Dat brengt het slachtoffer definitief in de positie van procespartij. Precies wat de wetgever zegt te willen vermijden.

4. Waarschijnlijk is de uitbreiding van het spreekrecht één van de twee factoren die het systeem van strafprocesrecht hebben verstoord. De andere wordt gevormd door de nauwgezette wettelijke implementatie van de EU-richtlijn uit 2012. Zie bijvoorbeeld artikel 5 van het 'Besluit slachtoffers van strafbare feiten' uit 2016. Daarin wordt opgesomd over welke onderwerpen de opsporingsambtenaar het slachtoffer 'onverwijld' informatie moet verschaffen bij het eerste contact dat zij hebben (dat zal doorgaans de aangifte zijn). De lijst is figuurlijk gesproken eindeloos. Geen agent die de tijd heeft om al deze onderwerpen na te lopen. En erger dan dat: in heel veel gevallen is het ook volstrekt zinloos om aan

20 Zie hierover M.S. Groenhuijsen & R. Letschert, 'Over spreekrecht plus en een twee fasen proces. Dilemma's bij een verantwoorde hervorming van het strafproces', in: M.S. Groenhuijsen, R. Letschert & S. Hazenbroek (red.), *KLM Van Dijk. Liber amicorum prof. mr. dr. J.J.M. van Dijk*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2012, p. 137-151, met nadere bronvermeldingen.

21 Zie het opstel 'Het slachtoffer in het brandpunt van dynamiek en stabiliteit van het systeem van strafprocesrecht', in: A. Harteveld, D.H. de Jong & E. Stamhuis (red.), *Systeem in ontwikkeling. Liber amicorum G. Knigge*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 171-187.

22 Dit wordt ook bevestigd in de memorie van toelichting, waar (op p. 8-9) gewoon wordt gezegd dat de slachtofferrechten eveneens moeten worden gezien in het licht van de al eerder in gang gezette versterking van het contradictoire karakter van het strafproces, zodat er ook tegenspraak ontstaat tussen de verdachte en het slachtoffer c.q. de benadeelde partij.

23 Dat is al gebeurd in de aanbevelingen van Slachtofferhulp Nederland in het advies omtrent boek 1 en 2 van het gemoderniseerde wetboek.

24 Zie K. Lens c.s., *Het spreekrecht in Nederland: een bijdrage aan het emotioneel herstel van slachtoffers?*, Tilburg: INTERVICT/PrismaPrint 2010.

25 Zie Kim Lens, *Do these words give rise to doubts? Unraveling the effects of delivering a Victim Impact Statement* (diss. Tilburg), Ridderkerk: Ridderprint BV 2014.

veel van de genoemde items aandacht te besteden. Juist daar ligt het gevaar. Checklisten kunnen nuttig zijn. Als wij bijvoorbeeld in een vliegtuig stappen, zijn we allemaal blij dat de bemanning van de cockpit een lange lijst van controlepunten langsloopt. Dat dient onze veiligheid. Maar van de politie vragen om alle in het ‘Besluit’ genoemde punten na te gaan dient geen enkel redelijk doel. En dan is het voorspelbare gevolg dat er standaard een foldeertje aan het slachtoffer wordt uitgereikt waarin alles conform de regels wordt uitgelegd, maar wat door het betreffende slachtoffer doorgaans nauwelijks wordt gelezen en zelfs dan veelal weinig wordt begrepen.²⁶

Het kan nog erger worden. In artikel 10 van het reeds genoemde ‘Besluit’ is geregeld dat de opsporingsambtenaar

“tijdens of zo spoedig mogelijk na het eerste contact, een tijdige en individuele beoordeling krijgt om specifieke beschermingsbehoeften te onderkennen en om te bepalen of en in welke mate het slachtoffer tijdens het strafproces en de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen van bijzondere maatregelen gebruik moet kunnen maken, gelet op zijn bijzondere kwetsbaarheid voor secundaire en herhaalde victimisatie, voor intimidatie en voor vergelding”.

Heel simpel samengevat gaat dit over risico-taxatie. Iedere professional die hiermee van doen heeft gehad, weet dat het wetenschappelijk bezien ontzettend moeilijk is om binnen redelijke tijd een enigszins betrouwbaar risicoprofiel op te stellen. Tegen die achtergrond is het een utopie om te denken dat een ‘gewone’ opsporingsambtenaar bij het opnemen van een aangifte wel even in staat zal zijn om individuele bijzondere kwetsbaarheden bij het slachtoffer te identificeren. De gevolgtrekking is opnieuw: stel apert onredelijke eisen aan de politie, en het resultaat zal omgekeerd zijn aan wat wordt beoogd. De politie zal ‘slachtoffer moe’ worden (*victim fatigue*) en juist minder gemotiveerd raken om de woorden van de regelgeving in daden om te zetten.

Ik sprak al over de ongewenste neveneffecten van de uitbreiding van het spreekrecht. Die effecten zijn niet alleen theoretisch van aard, maar manifesteren zich ook daadwerkelijk in de rechtspraktijk. We worden thans reeds geconfronteerd met advocaten die slachtoffers bijstaan en die door hun optreden zo ongeveer een deel van het proces overnemen. Onlangs heeft bijvoorbeeld advocaat Korver en een van zijn collega’s in een zaak tegen politieagenten die verantwoordelijk werden gehouden voor de dood van een arrestant (Mitch Henriquez), dagenlang de terechtzitting gedomineerd. Dat is nooit de bedoeling van de wetgever geweest. In ons land is uitdrukkelijk niet gekozen voor een rechtsfiguur als de Duitse *Nebenklage*. Korver zou dit graag anders zien. Hij verwijst daarbij te pas en (vooral) te onpas naar het buitenland. In het eerdergenoemde interview met het tijdschrift ‘Opportuun’ zegt hij bijvoorbeeld:

“Wij zouden best eens wat meer over de grens mogen kijken. Dat doet men wel als het gaat om opsporingstechnieken, maar niet als het gaat om slachtofferbeleid. Wij lopen met ons slachtofferbeleid in Nederland echt niet voorop. Als ik spreek met Franse collega’s, zit ik soms met mijn oren te klapperen. In Frankrijk mag je als slachtoffer om onderzoekshandelingen vragen. Om een huiszoeking bijvoorbeeld, of een getuigenverhoor. Of neem Engeland: daar bestaat de mogelijkheid tot *private prosecution*. Als het OM daar iets niet oppakt, kun je als burger een advocaat in de

26 Slechts weinig beleidsmakers zijn zich ervan bewust dat slachtoffers van misdrijven – evenals de daders daarvan – veelal een laag opleidingsniveau hebben. Uit de tijd na de invoering van de Richtlijnen-Vaillant (zie hierboven) herinneren we ons nog hoe ineffectief het verspreiden van schriftelijke informatie aan slachtoffers is.

arm nemen die vervolgens de rol van aanklager op zich kan nemen. Die heeft net zoveel rechten als het OM.”²⁷

Korver gelooft in sprookjes. Bijna alles wat hij over het buitenland beweert is aantoonbaar onjuist. Onlangs was er een internationale conferentie in Rotterdam waar experts bijeen waren om te spreken over de modernisering van onze strafvordering. Ik had het voorrecht om een werkgroep voor te zitten waarin de positie van slachtoffers centraal stond. De Fransen gaven aan dat hun systeem van ‘partie civile’ helemaal niet goed werkt. In België, waar dezelfde rechtsfiguur bestaat, is onlangs door een gezaghebbend adviesorgaan aanbevolen om daar helemaal mee op te houden.²⁸ De *private prosecution* in Engeland is een regelrechte ramp. Slachtoffers die dat instrument benutten, worden in de regel bedreigd, geïntimideerd, en na een vrijspraak van de verdachte bestookt met een vordering tot schadevergoeding. Dat is overal zo waar de private strafvervolging bestaat, en dat is nooit anders geweest.²⁹ Korver heeft het eerder zelfs bestaan om in zijn gepopulariseerde boekwerk wat slachtoffers betreft Turkije aan Nederland ten voorbeeld te stellen.³⁰ Dat staat wat mij betreft ongeveer gelijk met het aanprijzen van Noord-Korea als een toonbeeld van consensusedemocratie.

Nog een afsluitende opmerking over het uitgebreide spreekrecht. Vóór 2005 werd er binnen juridische kringen wel de vrees geuit dat het spreekrecht zou leiden tot emotionalisering van het strafproces. Ik ben nooit onder de indruk geweest van dat argument. En na 2005 is daar in feite ook nooit iets van gebleken, zoals is aangetoond in de eerdergenoemde dissertatie van Lens. Rechters bleken nogal tolerant te zijn als slachtoffers de grenzen van het spreekrecht opzochten. Als ze iets langer spraken dan de bedoeling was, of als ze toch iets onaardigs over de verdachte zeiden wat buiten het thema van de impact van het delict lag, zagen rechters dat veelal door de vingers. Dat is begrijpelijk en aanvaardbaar.³¹ Maar nu het slachtoffer zich ook over bewijs en straftoemeting mag uitspreken, zien we eenzelfde beweging. Slachtoffers die wederom de grenzen opzoeken en rechters die daar begrip voor tonen. Hoever willen we hier in gaan? Enkele weken geleden merkte een vader van een in het verkeer omgekomen dochter gedurende de uitoefening van zijn spreekrecht op dat de verdachte wat hem betreft een moordenaar was die levenslang verdiende en die alleen tussen zes plankjes ooit nog de gevangenis zou mogen verlaten. Is dat wat we willen in de rechtsstaat Nederland? Zijn dat de taferelen die we voor ogen hadden in ons beschavingsoffensief om slachtoffers een fatsoenlijke rechtspositie in het strafgeding te bieden?

5. Nu een kort intermezzo over een geheel ander deel van ons onderwerp. Hoe moeten we in het strafrecht omgaan met extreem grote aantallen slachtoffers van strafbare feiten? Die vraag heeft zich voor zover ik weet één keer voorgedaan op nationaal niveau. De

27 A.w., p. 10.

28 Zie voor serieus wetenschappelijk werk hieromtrent ook R. Verstraeten, D. van Daele, A. Bailleux & J. Huysmans, *De burgerlijke partijstelling: analyse en toekomstperspectief. Een rechtsvergelijkende studie*, Antwerpen/Cambridge: Intersentia 2012.

29 Zie reeds M.E.I. Brienen & E.H. Hoegen, *Victims of crime in 22 European criminal justice systems* (diss. Tilburg), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2000.

30 Zie R. Korver, *Recht van spreken. Slachtoffers in het Nederlandse strafproces*, Amsterdam/Antwerpen: De Arbeiderspers 2012 en daarover het artikel ‘Deetman, Samson, Korver en Brenninkmeijer: ‘Umwertung der Werte’’, *DD* 2013/1 (p. 1-12). Zie de vernietigende conclusies van Brienen & Hoegen over Turkije, a.w. 2000, p. 990-991 en p. 1158. Sindsdien is uiteraard ook daar de wet gewijzigd, maar is de praktijk nauwelijks veranderd.

31 Deze benadering is bijvoorbeeld veel beter dan de in andere landen wel bestaande gewoonte om de rechter een soort censuur te laten toepassen en ieder woord van de slachtofferverklaring vooraf te toetsen op aanvaardbaarheid. Zie T. Booth, A. Bosma & K. Lens, ‘Accommodating the Expressive Function of Victim Impact Statements: the Scope for Victims’ Voices in Dutch Courtrooms’, *in print* (doi: 10.1093/bjc/azy001).

Hoge Raad heeft toen beslist dat het strafgeding in feite niet is toegerust om adequaat om te gaan met heel veel vorderingen tot schadevergoeding.³² Op het internationale toneel is dit een meer vertrouwd terrein. Niet bij de Tribunalen inzake Rwanda en het voormalige Joegoslavië, want daar hadden slachtoffers niet echt een rol. Maar wel bij het Internationale Strafhof. Ook daar kan worden waargenomen dat het enkele feit dat een zaak betrekking kan hebben op zeer grote aantallen slachtoffers een zelfstandig probleem betreft. Bij het ICC is dat 'opgelost' door benadeelden een soort sollicitatieprocedure te laten doorlopen voordat ze als legitieme slachtoffers worden erkend en de aan die status verbonden rechten kunnen uitoefenen. Dat blijkt in de praktijk niet gemakkelijk te verlopen. En zelfs binnen die omstandigheden kan het grote aantal betrokkenen het nog noodzakelijk maken dat er een soort van groepsactie moet worden ingesteld, waarin veel slachtoffers – ongeacht hun eigen individuele preferenties – door één en dezelfde advocaat worden vertegenwoordigd.³³

In Nederland dreigt dit specifieke probleem vooral urgent te worden in relatie tot computercriminaliteit. Er kan geen misverstand bestaan omtrent de omvang van deze sector. Het OM heeft becijferd dat binnen vijf jaar zo'n 50% van alle strafzaken betrekking heeft op computercriminaliteit. Wie zo'n cijfer even echt tot zich laat doordringen, zal beseffen dat dit een uitdaging van ongekeerde proporties is voor de toekomst van de rechtspleging. Alleen al bij consumenten internetoplichting ligt het aantal slachtoffers per jaar momenteel rond de 555.000.³⁴ Het vergt weinig visie of fantasie om te voorspellen dat dit aantal in de komende jaren verder zal stijgen. Hoe kan daarmee op een verstandige en logistiek haalbare manier worden omgegaan?

Kort geleden werd hierover in de Tweede Kamer door het lid Van Toorenburg een initiatief-nota ingediend met de titel 'Laat slachtoffers van internetoplichting niet in de kou staan'.³⁵ Heel kort samengevat komt de nota erop neer dat de genoemde aantallen slachtoffers niet binnen het strafrechtelijk systeem voldoende aan bod kunnen komen, en dat daarom aanvullende maatregelen nodig zijn. Als de overheid bescherming belooft en burgers oproept aangifte te doen van dit type misdrijven, dan brengt dat een verplichting met zich mee om diezelfde burgers bij te staan bij het innen van in rechte toegewezen vorderingen. In strafzaken is dat reeds het geval door de inzet van het CJIB bij het executeren van schadevergoedingsmaatregelen; de gedachte is nu om eenzelfde vorm van assistentie beschikbaar te stellen aan slachtoffers die bij de civiele rechter een vordering toegewezen hebben gekregen. De minister is kritisch omtrent deze gedachte.³⁶ De initiatief-nota is van evenwichtig commentaar voorzien door R. Kool.³⁷ Kool bespreekt in dit verband de fundamentele doorbreking van de grenzen tussen het strafrecht en het civiele recht. Vanuit die invalshoek stelt zij – terecht – de vraag aan de orde of het voorstel tot executoriale bijstand door de overheid in het civiele recht bijval verdient. Zij dringt aan op terughoudendheid. Er zou eerst fundamenteel moeten worden nagedacht over de betekenis van schadevergoeding in het strafrecht en in het burgerlijk recht. Dat is een idee dat mij aanspreekt. Zelf heb ik al lang geleden gepleit voor een schadevergoedingsstraf in plaats van een schadevergoedingsmaatregel; en er zijn mijns inziens ook goede gronden om een

32 HR 18 april 2006, NJ 2007, 295 m.nt. MSG.

33 Zie daaromtrent 'Victims' Rights and the International Court: the Model of the Rome Statute and its Operation', in: W. van Genugten, M. Scharf & S. Radin (eds.), *Criminal Jurisdiction 100 Years after the 1907 Hague Peace Conference*, The Hague: T.M.C. Asser Press 2009, p. 300-309.

34 Centraal Bureau voor de Statistiek, Fraude met de online handel. Antwoorden uit de Veiligheidsmonitor vergeleken met het politieregister, Centraal Bureau voor de Statistiek 2017/2, p. 6.

35 Kamerstukken II 2016/17, 31615, 1-2.

36 Kamerstukken II 2016/17, 31615, 10.

37 R. Kool, 'Schadeverhaal na internet-oplichting', *NJB* 2017/2142 (p. 2954-2959).

apart strafrechtelijk schadebegrip te ontwikkelen dat afwijkt van het traditionele civielrechtelijke concept.³⁸ Kool concludeert: 'Victimologische overwegingen zijn daarbij gelet op de noodzaak tot behoud van een legitieme strafrechtspleging van belang, maar dienen te worden afgewogen tegen de noodzaak tot behoud van het rechtsstatelijk karakter van het recht'.³⁹ En daarom zou het niet moeten komen tot een onmiddellijke uitvoering van de voorstellen tot verruiming van de executoriale bijstand binnen het civiele procesrecht. Ik deel die conclusie, met de kanttekening dat zowel het strafrecht als het burgerlijk recht in de nabije toekomst meer systematisch moet worden ingericht op de omgang met massieve aantallen benadeelden.

6. Meer dan dertig jaar geleden werd in de literatuur behoorlijk gedebatteerd over de vraag wanneer gesproken mag worden over echte 'rechten' voor slachtoffers. Men maakte zich toen druk over het verschil tussen rechten en diensten.⁴⁰ Ik heb dat nooit goed begrepen. In mijn simpele benadering is het zo dat als iemand een wettelijke aanspraak heeft dat hem een dienst wordt verleend, je dat gewoon een recht mag noemen. In de daaropvolgende decennia is de discussie over deze weinig vruchtbare terminologische kwestie vrijwel verstomd. Maar onlangs is de vraag toch weer regelmatig teruggekomen. In het buitenland hoor ik bijvoorbeeld steeds vaker beweringen van de strekking dat voor slachtoffers een 'recht' pas echt een 'recht' is als het ook in alle gevallen kan worden afgedwongen. En in het reeds genoemde thema-nummer van RM Themis komt Borgers ook op deze kwestie terug. Hij schrijft:

"Aan die bepalingen kan de verdachte zekere, zij het abstract geformuleerde, rechten ontlenuen. Art. 1.1.1.4 wijkt daarvan af in die zin dat daarin (...) vooral een opdracht of een instructienorm ten aanzien van de wetgever en de strafvorderlijke autoriteiten besloten ligt en niet een – min of meer duidelijk afgebakend – recht wordt toegekend."⁴¹

Ik vind dit debat even merkwaardig als onbelangrijk. Laat ik een zo duidelijk mogelijk voorbeeld geven. In artikel 29 lid 2 Sv is bepaald: 'De verdachte is niet tot antwoorden verplicht. Voor de aanvang van het verhoor wordt de verdachte medegedeeld dat hij niet tot antwoorden is verplicht. Deze mededeling wordt in het proces-verbaal opgenomen'. Dit is een duidelijke instructienorm aan de strafvorderlijke autoriteiten. Toch zal niemand aarzelen om dit als het *recht* op de cautie aan te merken. Op dezelfde wijze zijn alle *verplichtingen* van politie en justitie om informatie aan slachtoffers te verschaffen op te vatten als evenzovele *rechten* van slachtoffers. Wat mij betreft eenvoudig, maar, zoals gezegd, in feite onbelangrijk.

Van aanmerkelijk principiëler belang is de vraag naar de status van het slachtoffer voorafgaand aan het moment dat de schuld van de verdachte wettig en overtuigend is bewezen.

38 De argumenten uit mijn dissertatie hieromtrent zal ik niet herhalen. Zie *Schadevergoeding voor slachtoffers van delicten in het strafgeding* (diss. Leiden), Nijmegen: Ars Aequi 1985.

39 A.w., p. 2959.

40 Zie uit velen J.M. van Dijk, 'Victim Rights: a Right to better Services or a Right to Active Participation?', in: J.M. van Dijk c.s. (eds.), *Criminal Law in Action. An overview of current issues in Western societies*, Arnhem: Gouda Quint 1986, p. 351-371 (p. 371: 'The recent developments in the treatment of victims by Dutch police and criminal justice authorities clearly bear the mark of the services model'); en in dezelfde bundel J. Shapland, 'Victims and Justice: Needs, Rights and Services', p. 393-404.

41 M.J. Borgers, a.w., p. 284. Eerder op diezelfde pagina schrijft hij: 'De rechten die het slachtoffer geldend kan maken, worden elders in het wetboek geregeld.'

Tot dat moment moet de verdachte als een onschuldige worden bejegend.⁴² Dat is onomstreden. Maar wat betekent dit voor de positie van het slachtoffer gedurende het voorbereidend onderzoek en tijdens de terechtzitting? Lange tijd is men er – in ons land vrijwel stilzwijgend⁴³ – van uitgegaan dat slachtoffers gedurende de voorbereidende fasen van het geding, inclusief het onderzoek ter terechtzitting, ‘gewoon’ als slachtoffers hebben te gelden vanaf het moment dat zij zich als zodanig hebben gemeld. Er bestaat bij ons, noch in andere vergelijkbare jurisdicties, niet een soort ‘voorprocedure’ waarin de aangever eerst maar eens *prima facie* aannemelijk moet maken dat hij daadwerkelijk door het aangegeven delict is getroffen. In artikel 161 Sv is bepaald dat ieder die kennis draagt van een strafbaar feit bevoegd is daarvan aangifte te doen. Vaak zal dat het slachtoffer zijn. Doet hij aangifte, dan brengt ons systeem met zich mee dat hij vanaf dat moment ook door de autoriteiten als slachtoffer dient te worden bejegend, met alle rechten en plichten die aan die hoedanigheid zijn verbonden.⁴⁴

Gedurende de afgelopen jaren lijkt het tij zich op dit punt te keren. Vanuit een internationaal perspectief zie ik vooral twee oorzaken. De eerste is de beruchte strafzaak die is gevoerd tegen de toenmalige topman van het IMF, Dominique Straus Kahn. Die werd beschuldigd van seksueel misbruik van een kamermeisje in een chique Amerikaans hotel. Hij ontkende, en veel van zijn landgenoten geloofden hem. Het gevolg was dat de aangeefster in de wereldpers veelvuldig niet werd aangeduid als het slachtoffer, maar als de *victime presumée*. De tweede reden die ik waarneem hangt wederom samen met de grote reeks van nieuwe en aangescherpte rechten in de slachtofferrichtlijn uit 2012 van de Europese Unie. Vanaf dat moment hoorde je in internationaal verband veel vaker strafrechtjuristen spreken over de *presumed victim*, waarvan tot de schuldigverklaring van de verdachte nog maar eens moest blijken of het wel om een echt slachtoffer ging.⁴⁵ Zelf ben ik van oordeel dat deze benadering een heilloze weg is. Het is een route waardoor heel grote aantallen slachtoffers groot onrecht wordt aangedaan. Laten we ook hier vooral op de feiten afgaan. De cijfers maken duidelijk dat liefst zo'n 75% van de echte slachtoffers niet eens aangifte doet.⁴⁶ Van dat ene kwart dat wel ter kennis wordt gebracht van de politie, valt vervolgens een grote reeks zaken door uiteenlopende oorzaken buiten de boot. We spreken hier in vaktermen van een hoge *attrition rate*. Maar in gewone mensentaal komt dit verschijnsel erop neer dat van de honderd echte slachtoffers van een echte verkrachting er slechts één is die het mag beleven dat haar⁴⁷ dader door een strafrechter wordt veroordeeld. In een

42 Zie de recente en indrukwekkende beschouwing van J.H.B. Bemelmans, *Totdat het tegendeel is bewezen. De onschuldpresumptie in rechtshistorisch, theoretisch, internationaalrechtelijk en Nederlands strafprocesrechtelijk perspectief* (diss. Nijmegen), Deventer: Wolters Kluwer 2018.

43 De enige bron die ik heb kunnen vinden over deze kwestie is Brienens & Hoegen, a.w. 2000, p. 1169.

44 Dit is overigens gemakkelijker gezegd dan gedaan. In de praktijk blijkt dat de politie in veel zaken aangiften ontmoedigt of weigert op te nemen, bijvoorbeeld als men meent dat er onvoldoende bewijs is. Niet zelden berust dit op een juridisch verkeerde inschatting van de haalbaarheid van een zaak. Zie bijvoorbeeld S. van der Aa, *Stalking in The Netherlands. Nature and prevalence of the problem and the effectiveness of anti-stalking measures* (diss. Tilburg), Apeldoorn/Antwerpen/Portland: Maklu 2010.

45 Het zal weinig verbazing wekken dat de dogmatisch altijd zo zuivere Duitse collega's zich ook met animo op deze discussie hebben gestort. Zie onder andere K. Braun, 'Giving Victims a Voice: on the Problems of Introducing Victim Impact Statements in German Criminal Procedure', *German Law Journal* 2013, p. 1889-1908; en – aanmerkelijk meer genuanceerd – de bijdrage van T. Weigend, 'Echte Verfahrensrechte für angeblige Opfer?', in: C. Kress c.s. (red.), *Kriminologie – Jugendkriminalrecht – Strafvolzug. Gedächtnisschrift für Michael Walter*, Berlin: Duncker & Humblot 2015, p. 243-257.

46 Leidend is wat mij betreft nog altijd het onderzoek van H. Goudriaan, *Reporting Crime. Effects of Social Context on the Decision of Victims to Notify the Police* (diss. Leiden), Veenendaal: Universal Press 2006.

47 In deze editorial spreek ik bij slachtoffers steeds over 'hij' en 'hem'. Vanwege de grammaticale regel dat 'het' doorgaans moet leiden tot de mannelijke vorm. Nu maak ik eenmalig een uitzondering, omdat algemeen bekend is dat een grote meerderheid van slachtoffers van verkrachting bestaat uit vrouwen.

eerder opstel heb ik dit aangemerkt als een ernstig gebrek aan toegang tot het recht, terwijl *access to justice* toch in allerlei verdragen is aangemerkt en benadrukt als een elementair mensenrecht.⁴⁸ Ook als iemand geen aangifte doet, ook als iemand wel aangifte doet maar de verdachte wordt niet schuldig bevonden, is er heel vaak wel degelijk sprake van slachtofferschap. Die justitiabelen hebben recht op een bejegening als slachtoffer. Zij dienen binnen het strafrechtelijk systeem met respect tegemoet te worden getreden. Zij hebben recht op informatie. Zij hebben een aanspraak op begrip en verdienen een stem in de procedure. Kortom: de in het wetboek van strafvordering opgesomde slachtofferrechten zijn onverkort op hen van toepassing. De 'sollicitatieprocedure' bij het ICC dient echt een uitzondering te blijven, die aldaar onvermijdelijk is vanwege de extreem grote aantallen gedupeerden. Laten we in onze nationale rechtsstelsels eindelijk eens definitief een einde maken aan de nog steeds gepropageerde misvatting dat de onschuldspresumptie ten aanzien van de verdachte een soort spiegelbeeld zou moeten hebben in de omgang met slachtoffers.

7. Dan de drup. Laten we vooropstellen dat het – onder normale omstandigheden⁴⁹ – aanmerkelijk beter is om in de drup te staan dan in de regen. En er is in de afgelopen decennia werkelijk veel verbeterd. Van een vrijwel vergeten persoon is het slachtoffer nu in een positie gebracht waarin hij in het volle licht staat. De slachtofferhulp is sterk geprofessionaliseerd. De organen van de strafrechtspleging houden allemaal – ieder op een eigen wijze – rekening met de belangen van slachtoffers.⁵⁰ Dat is winst. Grote winst zelfs in termen van rechtvaardigheid. Het zou flauw en inaccuraat zijn om dat te ontkennen of daar op af te dingen. Ook de voornemens van het departement van Justitie en Veiligheid in het kader van de moderniseringsoperatie strafvordering zijn in het algemeen positief te waarderen.

En toch: er is een drup. En wel een drup waar evenmin lichtvaardig over mag worden gedacht. Ik wijs op drie bestanddelen daarvan.

Ten eerste is er nog veel te doen. Ook op het wetgevend terrein en zelfs waar het gaat om aanvullende rechten voor slachtoffers. Laat daar geen misverstand over bestaan. Zo is er op het terrein van de executie van strafrechtelijke sancties nog steeds te weinig aandacht voor de groep van gedupeerden. Juist hier is de Europese regelgeving het meest terughoudend geweest; en precies op dit gebied heeft de Nederlandse overheid in de afgelopen 20 jaar zich het meest verzet tegen hervormingen. Eigenlijk geheel tegen de trend in. Vooral bij de ernstigste delicten – en daar gaat het per definitie over bij onvoorwaardelijke vrijheidsstraf – zou het toch vanzelfsprekend moeten zijn dat slachtoffers worden ingelicht omtrent iedere vorm van vrijlating van hun daders. Maar opeenvolgende ministers hebben zich tegen deze gedachte gekeerd. Dat vergt aandacht, evenals enkele andere punten inzake de tenuitvoerlegging (ik noem in het voorbijgaan bijzondere voorwaarden ter bescherming van slachtofferbelangen als voorbeeld). Dan zijn er nog voorstellen gedaan door Slachtofferhulp Nederland (SHN), die nadere overweging verdienen. Zo is het volstrekt redelijk dat een beslissing om geen afschrift van de aangifte aan het slachtoffer te verstrekken apart moet worden gemotiveerd.⁵¹ Voorts kan worden heroverwogen of de regeling

48 Zie 'Toegang tot het strafrecht – een slachtofferperspectief', *DD* 2011/15 (p. 209-219).

49 We kennen natuurlijk allemaal de verwoestende werking die simpele druppels zelfs op het hardste gesteente kunnen hebben als ze maar lang genoeg vallen. Dat zijn niet de situaties waarover we het hier hebben.

50 Dit is ook procesmatig en institutioneel zichtbaar geworden. Zie bijvoorbeeld Marc Simon Thomas c.s., *Snel, Betekenisvol en Zorgvuldig. Een tussenevaluatie van de ZSM-werkwijze*, Den Haag: Boom Juridisch 2016.

51 Ook de minister denkt er zo over (*Kamerstukken II* 2014/15, 3, p. 76-77), maar dit standpunt is per ongeluk niet in de wet terecht gekomen.

omtrent het inzien van processtukken wel op alle punten redelijk is.⁵² Ik aarzel omtrent het voorstel van SHN om het bestaande verplichte aanbod tot een gesprek met de officier van justitie wettelijk te verankeren. Waarom iets aanvullen dat nu reeds goed functioneert? Ik aarzel inmiddels ook omtrent het voorstel om het slachtoffer tijdens het vooronderzoek de wettelijke bevoegdheid te geven om de officier van justitie te verzoeken bepaalde onderzoekshandelingen te laten verrichten of om de officier te verzoeken deze te vorderen bij de rechter-commissaris. Ook al wordt dit idee door SHN onderbouwd met een verwijzing naar het onderzoeksproject *Strafvordering 2001*, waarvoor ik mede verantwoordelijk ben, is er sinds 2002 zoveel veranderd in de opstelling van met name de slachtofferadvocatuur, dat ik niet meer zeker weet of dit een overtuigende gedachte is. Aan de andere kant moet ik toegeven dat veel vakgenoten destijds ook beducht waren tegen de invoering van de zogenoemde mini-instructie in artikel 36a Sv, terwijl de latere ervaringen met dit instrument alleen maar positief zijn beoordeeld en zelfs tot een uitbreiding hebben geleid. Waar SHN stelt dat een nog sterkere positie op de terechtzitting nodig is, 'waarbij hij als volwaardige procesdeelnemer kan deelnemen aan het juridische debat', wordt mijns inziens een principiële grens overschreden.⁵³

Het tweede punt betreft niet nog meer wetgeving, maar meer aandacht voor een nauwgezette uitvoering van bestaande wettelijke rechten en plichten. Het lijkt eenvoudig, maar het is in de praktijk echt heel moeilijk. Wettelijke rechten van slachtoffers worden iedere dag massaal niet nageleefd. Sommige van die rechten worden zelfs systematisch over het hoofd gezien. Dit is niet de plaats om een gedetailleerde inventaris van gebreken in de uitvoering op te stellen. Het is wel een goede gelegenheid om nogmaals het thema aan te stippen van geschikte remedies in geval van niet-naleving van slachtofferrechten. Voor verdachten hebben we art. 359a Sv – voor slachtoffers is er niets dat daarop lijkt.

En het derde deel van de drup betreft de dreigende overdaad aan slachtofferrechten. Dat is een centrale boodschap van dit opstel. In de wetenschap zijn victimologen er inmiddels wel achter gekomen dat steeds méér niet per definitie ook steeds beter is. Het ministerie van Justitie en Veiligheid lijkt zich daar (soms op iets andere, financieel geïnspireerde gronden) ook van bewust te zijn. Tegenwoordig zijn het vooral leden van het parlement die elkaar bijna voor de voeten lopen om met nog weer nieuwe ideeën ten bate van slachtoffers te komen. Ongetwijfeld met de beste bedoelingen.⁵⁴ Helaas zijn goede bedoelingen op dit terrein niet toereikend. Dat hebben we gedurende drie decennia geleerd bij de politie, bij het OM en binnen de zittende rechterlijke macht. Je kunt met goede bedoelingen de grootst denkbare schade aanrichten, als die fraaie intenties niet door kennis worden ondersteund. Als we de beschikbare kennis wel optimaal zouden gaan benutten en ons de daaruit voortvloeiende inspanningen gaan veroorloven, dan kan niet alleen de regen ophouden te bestaan, maar kan wellicht ook de drup overgaan in een flauwe zon die voor sommigen van de meest betrokkenen onvermijdelijk blijvend wordt overschaduwed door een donkere wolk.⁵⁵

52 Zie hieromtrent de stroomlijning en verduidelijking van de rechten van het slachtoffer op inzage, kennisgeving en toevoeging van processtukken in hoofdstuk 8 van Boek 1 in de moderniseringsoperatie.

53 De informatie omtrent het standpunt van SHN is afkomstig uit een brief aan de minister d.d. 29 juni 2017 in het kader van de consultatie omtrent het moderniseringsproject.

54 Ik ga nu maar even uit van het bestaan van authentiek goede bedoelingen. De recente geschiedenis heeft evenwel geleerd dat electoraal-politieke motieven ook ten grondslag kunnen liggen aan de instrumentalisering van zogeheten slachtofferbelangen. Zie onder andere Markus Dirk Duber, *Victims in the War on Crime. The Use and Abuse of Victims' Rights*, New York/London: New York University Press 2002.

55 Zie het aangrijpende boekwerkje van I. Aertsen (red.), *Leven met een schaduw*, Antwerpen: De Standaard 1992. Van recenter datum is W. Lamet & K. Wittebrood, *Nooit meer dezelfde. Gevolgen van misdrijven voor slachtoffers*, Den Haag: Centraal en Cultureel Planbureau 2009; en onlangs R. Verbiest & P. Kuiper, *Een schaduw levenslang. Verhalen van ouders van een vermoord kind*, Baarn: Adveniat 2018.